

В. Д. Хавроненко

Конфуціанство

КОНФУЦІАНСТВО (жу-цзя – школа вчених-книжників) – найвпливовіше філософсько-релігійне вчення в історії Китаю. Роль К. в історії розвитку культур Китаю, Японії, Кореї та ін. країн регіону складно перебільшити: її значущість передає поширеність і авторитетність визначення «конфуціан. цивілізація». К. – складне соціокультурне явище, що охоплює світогляд, філософію, релігію, духовну практику, освітню традицію, політ. ідеологію, етичне вчення та систему культових ритуалів. Від 136 р. до н. е. (правління імператора У-ді в період «3х. Хань») до 1911 (падіння остан. імператора Пу Ї з династії Цін) К. мало статус офіц. держ. ідеології, релігії та науки. Видатні мислителі К. у різні істор. періоди дискутували з представниками [даосизму](#) (дао-цзя), моїзму (мо-цзя), легізму (фа-цзя), [буддизму](#) (сань цзяо) та ін. течій, унаслідок чого відбувся процес збагачення й розвитку К., що протягом 2-х тис. р. успішно обстоювало свої панівні позиції. Реліг. складова К. знайшла втілення у возвеличенні, обожненні засн. – Конфуція (Кун Фу-цзи, 552/551–479 до н. е.). У Китаї зводили численні храми, де розміщували дощечки з його іменем та іменами послідовників. Найбільш важливі церемонії цього культу проводили до дня народж.

Конфуція (27-й день 8-го місяця); у них брали участь усі чиновники імперії на чолі з імператором – Сином Неба. Конфуцій не залишив творів із викладом влас. вчення та не мав за життя істот. впливу на правителів, проте спромігся згуртувати довкола себе значну кількість обдаров. учнів, які через 10 р. після його смерті, прагнучи зберегти вчення «Вельмишанов. учителя Кун», написали «Лунь-юй» («Книгу бесід та промов»), що стала гол. першоджерелом К. Конфуцій вбачав свою місію у відродженні мудрості древніх, бо лише вони, на його думку, були достовір. джерелом дійс. знання. Своє життя присвятив вивченню та трактуванню залишених предками текстів, популяризації набутих знань. Завдяки зусиллям Конфуція відредаговано і канонізовано зб. «У цзин» («Канон перемін»); «Ши цзин» («Канон віршів»), «Шу цзин» («Канон історії»), «Лі-цзи» («Канон лі»), «Чун-цю» («Книга весен та осей»). Конфуцій надав вченню чітко вираженої етико-соціал. спрямованості, осн. призначення якої – сприяння досягненню соц. гармонії засобами культивування і поширення моральності. Демонструючи прагмат. антропоцентризм, не переймався рац. осмисленням проблеми вищих сил, толерантно сприймаючи традиц. нар.

культу і, перш за все, культ предків та культ Неба. Останнє в К. мало не скільки сакрал.-теїстичне, стільки морал.-етичне тлумачення. Небо – не творець Піднебесся і не вища особистість, всесильна у своїй всемогутності; воно не є принципово відмінним та відстороненим від людини та світу, а постає як їхня сутність. Небо з усіх об'єктів поклоніння наймудріше і неперевершене, єднає плинне та недосконале, безпосередньо природне середовище життя людей. Людина має прагнути пізнавати веління Неба і не протидіяти, а сприяти йому. Небо – джерело моральності, людина ж цілком відповідає за власну моральність. Ключова категорія філос. вчення Конфуція – лі (ритуал, етикет, церемонія, пристойність, стриманість, обряд). Це своєрід. ритуально оформлений морал. кодекс, що відображає церемоніал., символічну дію із сакрал. значенням. Виконання ритуалу потрібне для досягнення внутр. рівноваги, впевненості в собі та шанобливого ставлення до людей. Крім того, ритуал розглядають як засіб досягнення соц. злагоди і як джерело гармонії у Піднебессі. Конфуцій вважав, що ритуал. дійства – частина глобал. ритму косміч. життя, тому важливим є точне відтворення жестів, слів. Невиконання, недотримання ритуалу спрямовує люд. дії у безлад і хаос. У структурі Всесвіту людину розглядають як актив. суб'єкта світобудови, від якого залежить не тільки соц. злагода, а й косміч. порядок. У тріаді Небо–Земля–Людина воля Неба не абсолютна, для її реалізації потрібна відповідна співучасть людини: без розуму людини природа недосконала. Кожна люд. дія резонує на рівні загальності. Здійснення ритуалів і є формою співпраці людини з вищими силами, своєрід. діалогом із ними, в якому людина є актив. суб'єктом. Конфуцій стверджував, що людина має обмежену здатність передбачення наслідків влас. активності, тому повинна довіряти авторитету пращурів, яким було відкрите лі і які влас. досвідом довели його незаперечну правильність. Після надання К. статусу держ. ідеології твір «Лі-цзи» став канонем обрядовості, етикету та норм поведінки для імператор. Китаю. Конфуціанці обстоювали принцип призначення на держ. посади за особистими здібностями та здобутою освітою (а не на основі спадковості); це сприяло формуванню в Китаї системи відбору молодих талантів, їх навчання та складання іспитів. У конфуціан. системі освіти і виховання вченого чиновника важливе місце займали 6 мистецтв: стрільба з лука, упр. колісницею, музика, каліграфія, математика, ритуал. Основою вчення є образ цзюнь-цзи (шляхет. людини), яка, за визначенням Конфуція, постійно повинна «впорядковувати», виховувати себе, зміцнювати власну волю, володіти такими чеснотами, як людинолюбство (жень), дотримання ритуалу (лі), знання (чжи), обов'язок (і), а також відданість, синів. шанобливість, правдивість, обережність, скромність та безкорисливість. Шляхетна людина має бути високоморал. знавцем залишених святими мудрецьми канонів.

Серед найвидатніших мислителів в історії К. – Мен-цзи (бл. 372–289 р. до н. е.). Гол. першоджерело – «Мен-цзи», авторство якого частково належить йому та учням. Мен-цзи обстоював думку про вроджену присутність в «я» кожної людини 4-х початків («насінин»): співчуття (джерело жень), почуття сорому (джерело обов'язку), чемності (джерело лі),

здатності розрізняти належне та неналежне (джерело знання). Якщо перелічені початки, подібно до насіння, «проростатимуть» у належ. умовах, то людина стане шляхетною. Дійсна природа людини розкривається лише через освіту на шляху пізнання Неба і служіння йому. Небо – найвища сила, яка прагне зберегти та покращити порядок у Піднебесі; людина ж має виховувати себе і допомагати силам Неба. Мен-цзи запропонував концепцію «гуман. управління» (жень чжен), стверджуючи, що до шляхетності людину не можна присилувати.

Опонент Мен-цзи – Сюнь-цзи (бл. 313–238 р. до н. е.) вплинув на історію розвитку К. Мислитель не погодився з твердженням, що доброта є вродженою чеснотою всіх людей, і наголосив на вродженості 4-х вад: прагнення до зиску, почуття заздрості, ненависті та хтивості. Людина аморальна від народж., але має здатність до виживання ли-ше в сусп. єднанні, тому всі зацікавлені в заг. дотриманні ритуалів, виконанні обов'язків, визнанні влади правителя та дотриманні законів. Сюнь-цзи обстоював необхідність інтеграції в К. певних положень легізму, хоч і не погоджувався з легіст. запереченням гуман. форм правління.

Дун Чжуншу (180–115 або 179–104 р. до н. е.) – видат. конфуціанець («Конфуцій епохи Хань»), який сприяв процесу надання К. статусу офіц. держ. ідеології. Запропонував реформу, згідно з якою кожен, хто прагнув обійняти будь-яку посаду в бюрократ. апараті імперії, мусив обов'язково скласти іспит зі знання класич. конфуціан. текстів та вчення К. Небо Дун Чжуншу ототожнював з ян, символом-поясненням якого називав світло, землю – з інь (морок). Небо (згори) – твор. початок, що все визначає, а земля (знизу) – початок цілком пасивний. [Інь та Ян](#) – прояви єдиного, всепроникного ци. Людину (людство) визначав найважливішою і найбільш цінною з усіх істот, оскільки вона єднає Всесвіт.

Нині держ.-політ. ідеологія Китаю нагадує модернізоване К. Китай. суспільство повертається до традиц. культурол., філос., реліг. цінностей. Китаєць, вихований на таких цінностях, може змінити культурне середовище, поміняти богів, навіть прийняти [іслам](#) чи *християнство*, але він продовжує бути носієм конфуціан. системи етико-культурних принципів і норм.

Високий рівень зацікавленості духов. потенціалом К. знайшов втілення в числен. дослідж. та розвідках у різних галузях наук. знання (релігієзнавство, культурологія, історія філософії, історія), але невичерпність та складність його рецепції дозволяє стверджувати відкритість цієї теми.

В Україні, на жаль, спостерігається брак робіт, присвяч. дослідж. К., але є всі підстави очікувати на істот. поступ у цій галузі сходознавства.

Рекомендована література

1. Ян Юн-го. История древнекитайской идеологии / Пер. с китай. Москва, 1957;
2. Дмитриченко В. С., Шинкарук В. І. Розвиток філософської думки в Стародавньому Китаї. К., 1958;
3. Малявин В. В. Конфуций. Москва, 1992;
4. Переломов Л. С. Конфуций. «Лунь юй». Москва, 1998;
5. Классическое конфуцианство. Т. 1. Конфуций. «Лунь юй» / Пер. с китай. С.-Петербург; Москва, 2000;
6. Історія філософії: Підруч. К., 2010;
7. Китаєзнавчі дослідження: Зб. наук. пр. К., 2011. Т. 1;
8. 2012. Т. 2.

Бібліографічний опис:

Конфуціанство / В. Д. Хавроненко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-3241>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).